

Երևան այսպես

**ՄԱՐ ԱՌՈՒ ՍՈՒՐԻ ԷԶՄԻՆՆԻ
ԿՐՈՆԱՐԱՆ, ՄԵԿՈՒՈՑԱՅԻՆ,
ԼՐԱՅ՝ԱՐԴՈՆ ԵՐԿԵԱՍՏԱՑՈՒՐ**

Ս. Հարության տոնը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում

Ապրիլի 20-ին Հայաստանյայց Առաքելական Սբ Եկեղեցին մեծ շուքով տոնախմբեց Տեր Հիսուս Զրիստոսի Հարության հրաշագարք տոնը: Տոնի առիթով աշխարհասփյուռ բոլոր հայկական եկեղեցիներում մատուցվեց Պատարագ, հայ հավատացելոց փոխանցվեց «Զրիստոս յարեալ ի մեռելոց» հրեշտակաբարբառ ավետիսը:

Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնում Ս. Հարության տոնի առիթով Պատարագ մատուցեց Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գաբրիել Բ Մայրապետյան Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը:

Պատարագի սրբազան արարողությանը ներկա էին ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանը, ՀՀ վարչապետ Հովիվ Աբրահամյանը, պետական այրեր, Գերագույն հոգեւոր խորհրդի անդամներ, Մայր Աթոռի բարերարներ, Հայաստանում հավատարմագրված դիվանագիտական առաքելությունների ներկայացուցիչներ, կրթության եւ մշակույթի գործիչներ ու բազում ուխտավոր հայորդիներ:

Մինչ հայրապետական Պատարագի սկսվելը՝ Ս. Հովիվիմե վանքից Մայր Աթոռի եւ ՀԲԸՄ-ի հովանու ներքո գործող հայորդյաց տների եւ Մայր Աթոռի «Էռնեկեն» հանրակրթական դպրոցի սաները թմբուկների ձայների ներքո քայլերթով եկան Մայր Աթոռ՝ դիմավորելու Վեհաբանից Մայր տաճար իջնող հայրապետական խաչվառագարոթափորը:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի եւ ՀՀ նախագահի գլխավորեւում ամպհովանին կրում էին Հայաստանի կոմպոզիտորների միության նախագահ Արամ Սաքյանը, Երեւանի պետական բժշկական համալսարանի ռեկտոր Սիդայե Նարինյանը, «Հայաստան» պարբերականի գլխավոր խմբագիր Տիգրան Նիկողոսյանը եւ սիրահայ Սուրեն Վարդանյանը:

Պատարագին Նորին Սրբությանը՝ որպես առնչեթեանակեր, սպասավորում էին Մայր Աթոռի Պատարագաւետ Հովանու եպս Դավթյանը եւ Մայր Աթոռի վարչատնտեսական բաժնի տնօրեն Մուշեղ եպս Բաբայանը:

Սուրբ Պատարագի ընթացքում Նորին Սրբությունը Հիսուս Զրիստոսի հրաշափառ Ս. Հարության տոնի առթիվ հղեց իր հայրապետական պատգամը:

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱԲՐԵԳԻՆ Բ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՒՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՊԱՏԳԱՄԸ ՄԵՐ ՏԵՐ ՀԻՍՈՒՍ ԶՐԻՍՏՈՍԻ ՍՈՒՐԻ ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԻ ԱՌԻԹՈՎ

«**Ն** եմ լոյս աշխարհի. որ գալ զկնի Իմ»
ընդ խաւար մի գնացել. այլ ընկալցի զլոյսն կենաց»
(Յովհ. Ը 12)

Սիրելի՛ հավատավոր գավակներ ի Հայրենիս եւ ի Սփյուռս,

Մեր Տիրոջ՝ Հիսուս Զրիստոսի հրաշագարք Սբ Հարության տոնը հուսառատությամբ եւ լուսավորել մեր հոգիները: Մահվանից հարություն եւ առել մեր Փրկիչը, մահաբեր գործիքից խաչը վերափոխվել եւ կենաց ծառի, մարդն ու տիեզերքը նորոգվել են կյանքի եւ հավերժության շնորհով:

Այսօր Զրիստոսով հարուցվալ տր արարչություն եւ, նոր կյանքի ճանապարհ՝ պայծառացած կենարար լույսով, որ պարզեւում եւ Փրկիչը. «Ես եմ աշխարհի լույսը. ով Իմ ետեւից եւ գալիս, խառնի միջով չի քայլի, այլ կընտրվի կենաց լույսը»: Հարուցվալ մեր Տիրոջ այս խոսքերը հավիտենա-

բաղաբան են ճգնաժամերի, բոլոր հոգեւոր եւ մարտահրավերների վրա այսօր փայլում եւ Զրիստոսի Հարության խավարացիր լույսը: Հարության հավատքը, որ վերափոխել եւ պատմության ընթացքը, կրթել եւ հոգի ու միտք, կերտել մշակութային, գաղափարային առաջնորդել պետություններ, առաջադրել արդարության եւ իրավունքի համամարդկային չափանիշներ, մարդասիրական արժեքներ ու սկզբունքներ, այսօր էլ հրաշագործ գործություն եւ, որին պիտի աւակալենք, որով պիտի նորոգվեն աշխարհի ու մարդկային հոգիները՝ նոր իրագործումներով, խաղաղության, սիրով, բարիքով պայծառաւերելով մարդկության կյանքը: Այսօր չկան հասարակություններ, պե-

կան ու նաեւ երկրային լուսավոր կյանք ունենալու աստվածային հրավեր են՝ ուղղված յուրաքանչյուր մարդու, քանզի Սբ Հարության շնորհները բաշխվում են բոլորին, ովքեր կյանքի փորձություններից արտաբերվ ընկալում են Աստծո ղեւ: Սբ Հարության շնորհները պիտի մեզ նաեւ այնտեղ, որտեղ պատերազմների եւ մղելանող ահաբեկչությունների մեջ դառնացած են մարդիկ, կարծրացած են սրտերը, որտեղ մարդիկ կրում են տառապանքների դաժան բեռը, որտեղ գոհվում են հրեշտակաւանման մանուկներ՝ աղքատությամբ, անտարբերությամբ, ռազմական գործողությունների հետեւանքով: Մարդկության կյանքն այեւրոճող բոլոր հակամարտությունների, հուժկախառն, բնապահպանական աղետների, տնտեսական ու

տուրբություններ առանց խնդիրների, կարիքների ու նեղությունների: Հասարակություններն ու պետությունները, սակայն, չեն կարող ունենալ առաջընթաց, անգամ դատապարտված են ոչնչացման, եթե չլինեն հոգեւոր-բարոյական արժեքների վրա կյանքի հաստատման, առաջընթացի ու կատարելության առաջնորդող տեսիլքն ու նպատակները երանք Նորիստոսի աշակերտները, ովքեր առ Աստված հզոր հավատքով, անձնագիր հանձնառությամբ սկզբնավորեցին հարուցվալ կյանքի ուղիներն աշխարհում՝ ի սեր մարդու փրկության, երջանկության ու բարօրության: Ամեն ոք, ով հավատում եւ Աստծուն, ով մեր ունի արարչության

ու մարդկանց հանդեպ, առաքյալ եւ պիտի իրագործի իր առաքելությունն աներկբա գիտակցությամբ, որ Աստծո օրհնությունն եւ շնորհաց աղբյուրը, որը հեռացնում եւ կյանքի մայրը, Աստծո գորակցությունը բազմապատկում եւ աշխատանքի արդյունքները, Աստծո մխիթարությունը փարատում եւ հուսահատությունն ու տխրությունը, Աստծո երկնային արդարությունն ամրապնդում եւ հիմքերը երկրային արդարության: Այս ոգու հառնումով պիտի ամրապնդենք ներկա աշխարհի վերքերը, սիրո եւ համերաշխության ուղիներում հաստատվի երկրների ու հասարակությունների ընթացքը, կյանքը վերափոխվի հարության լույսով, որ պատգամն եւ մեր Տիրոջ եւ խորհուրդը՝ Զրիստոսի Հարության:

Սիրելի՛ բարեպաշտ ժողովուրդ, Փրկիչ Հարության ավետիսն այսօր հրավեր եւ աշխարհասփյուռ մեր ժողովրդին հայրենական եւ ազգային մեր կյանքի դժվարությունների առջեւ չընկնելու, այլ աներթ կամքով ջանքեր գործադրելու հայրենի մեր երկրի, մեր ժողովրդի բարօր ու լուսավոր գալիքի համար: Ժամանակի հոգւների մեջ որտեղ պիտի մնար մեր ժողովուրդը, եթե չգորանար Զրիստոսի Հարության շնորհ-

ներով, եթե չունենար Հայրենիքի, ազգի հանդեպ սերը եւ վարդապետական հեռանկարն դարձնել ներդրության ժամին եւ ուժ՝ ապրելու, ստեղծելու եւ վեր հանելու: Մեր առջեւ ծառացած խնդիրներն ու մարտահրավերները կարող ենք վճռել կյանքը վերափոխելու անվարան ձգտումով, քրիստոնեական մեր արժեքների հավատարմությամբ, ազնիվ, բարի ընթացքով, մեր հանձնառություններով, հայրենասնվեր, ազգաշահ գործերով: Սբ Հարության տոնը մեզ բերում եւ քաջակրթությունը հուսալից ոգով կյանքի կոչելու այն ծրագրերը, որ յուրաքանչյուրը, Տիրոջ հետեւելու կոչին արժագանցելով, կարող եւ իրականացնելու ընտանեկան, հասարակական, պետական եւ ազգային մեր կյանքի համար՝ անձնական շահը տարբերելով երկրի ու ժողովրդի շահից: Մեր կոչման եւ պատասխանատվության մեջ հոգով ու նվիրվածությամբ մտադրվելու, ծագուցե հաջողությունների ոչ միայն մեզ համար, այլեւ՝ միմյանց, հայրենական եւ ազգային մեր կյանքի առաջընթացի համար են, ինչպես պատմություն եւ մեր Տերը, համարենք, որ արեցինք ընդամենը այն, ինչ պարտավոր էինք (Ղուկ. ԺԷ 10):

Հարունկությունը՝ էջ 2

Ուտնվայի արարողությունը Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնում

Ապրիլի 17-ին՝ Ավագ հինգշաբթի օրը, Միաձուլեչ Մայր տաճարում Ն. Ս. Ս. Քարեգին Բ Շայրագույն Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիսավայրությամբ եւ մասնացույթյամբ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի միաբանության տեղի ունեցավ Ուղեվայի արարողությունը:

Արարողության ընթացքում սուրբգրային ու հովհաննես Պլուզ վարդապետի «Սիրո մասին» խրատի ընթերցումներից հետո Նորին Արքեպիսկոպոսը Ազատությանը օրհնեց խորանի վրա դրված ջուրն ու յուղը: Այնուհետև մեր Տեր Հիսուս Զրիս-

տիտի խոսքերով՝ արհեստական մանկան շայնց Կաթողիկոսը ծուկի եկեղ եւ շարակասների ընդգծողական ներքը վաղ ու յուրով օճեց տասներեկ անցանոցը: Երանց բոլորն էլ եպիսկոպոսներ, վարդապետներ, արեղաներ, սարկավազներ, Գեորգյան հոգեւոր ճմարակի սաներ, Երեսնի պետական համակարանի ատմավազարանության ֆակուլտետի ուսանողներ, Մայր Եթովի «Էռնեսկեան» հանրակրթական դպրոցի աշակերտներ, զինվորներ եւ Շայտառանման ապաստան գտած սիրիական մանկներ:

**Մայր Աթոռի միաբանները տարբեր երկրներում
մասնակցեցին Ավագ շաբաթվա արարողություններին**

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ծայրագույն
Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկո-
սի օրհնությամբ Մայր Աթոռի մի քանի միա-
բաններ մեկնեցին Երուսաղեմի Հայոց
Պատրիարքություն եւ Սփյուռքի թեմեր՝ ի-
րենց մասնակցությունը բերելու Ավագ Հա-
բաթյա արարողություններին:

Գեղարքունիքի թեմի առաջնորդ Մարկոս եպս Գովհաննիսյանը, Մայր Աթոռի հոգեւոր իրաւասէլ հաստատուողներին վերատեսչէ, Գեղորգյան հոգեւոր ճեմարանի տեսչէ Գեղորգ եպս Սարգիսը, Մայր Աթոռի պաշտօնակալն մամուլի բաժնի տնօրէն Հասէ վր. Անակեանը եւ կադրերի բաժնի տնօրէն Կորնէլ պետր Դավթեանն Այլով շաբթիք անցկացրեցին Երուսաղէմի ճալար Պատրիարքարդունով:

Հասարակական կառույցների հետ արաբերությունների զրահեցմանի տնօրեն Երեմիա արեղա Ազգայնը եւ Եկեղեցական ժողովրդական կառույցների զրահեցմանի պատասխանատուն Մինաս արեւ Յախիբերյանը մեկնեցին Չերմանիայի զարդ թմ, Զառանայից յարանի ավագ արակացու Ահարոն արեղա Շահվերանս զար օրերն իր հոգերը ծառայուն ընդ Բեդեհ Կտեհեի հա համայնաւ:

Քրեակատարողական հիմնարկների ղեկավարները Գեորգյանի հետ հարցազրույցում ասել են, որ Վաթիկանը ու Սամվել Երեմյանը չեն օգնում իրենց սպասարկություններին ինչ-որ սպասարկություններ ցուցաբերելու հարցում։

**Հայ Առաքելական Եկեղեցու ներկայացուցիչները
ներկա գտնվեցին Հռոմի Հովհաննես ԻԳ եւ
Հովհաննես Պողոս Բ
Պապերի սրբադաման արարողությանը**

Ապրիլի 27-ին Հոմիի Սբ Պետրոսի տաճարում Հոմիի Ֆրանցիսկոս Պապի Լախազահությանը տեղի ունեցավ Հոմիի Կաթոլիկ եկեղեցու Հովհաննես ԻԳ եւ Հովհաննես Պողոս Բ Պապերի սրբադասման արարողությունը:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնութեամբ, որպէս քաղի եկեղեցու ներկայացուցիչներ, արարողութեանը ներկա գտնվեցին Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնի միաբաններ՝ Եգիպտոսի հայոց թեմի առաջնորդ Աշոտ եպս Մսաքականյանը եւ Մեծ Բրիտանիայի հայոց թեմի առաջնորդ Կահան եպս Յովհաննիսյանը:

Հովհաննես Պողոս Բ Պապը Հռոմի Կաթոլիկ Եկեղեցու առաջին քահանայապետն էր, որ 2001 թ. Զրիստոնեությունը Հայաստանում պետական կրոն հռչակման 1700-ամյա հոբելյանի տոնակատարություններին իրաթիվ, Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հրավերով եղավ Հայաստանում:

Հովհաննես Պողոս Բ Պապը 2000 թ. Վատիկանում եւ 2001 թ. Սբ Էջմիածնում Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Յայրապետի հետ համատեղ կատարած հայտարարություններով պաշտոնապես ճանաչել եւ դատապարտել է Հայոց գեղասպանությունը:

**Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՒ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՊԱՏԳԱՄԸ ...**

ՍԿԻՂԲԸ՝ էջ 1

Հայրական Մեր իտալե ճեղ ուղղում հատկապես երիտասարդ Մեր զավակներին էլ շարունակ է ի պիտույն կորորելով լինել տեղում համապատասխան առաքելություններ կրողներ՝ երիտասարդության իրազեկ ներքո՞ւ իշխույուն ու հավաքողով միախառնելով ազգային կյանքին: Մեր կյանքի դժվարություններն ու հրաժայականներին, մեր ժամանակների եսակենտրոն ու հեղեղորեն անցողիկ բնթացքներին է երևույթներին, փորձություն քողոր իղմեն իր ղիմաց ամուր կապին երիտասարդական կենսահամար տեղում ոգին՝ անասան կանգնած հավաքող լաշին՝ իրի-շուր իտալե Մեր Տեղ Միտա Քրիստոս: «Ես եմ աշխատում

հի լույսը, ու հի նուեղեց է գալիս, խաւարի միջով չի քալիլ, այլ կըրողութի նեակաց լույսը»։ Միլիտի՝ երիտասարդ գազակներ Մեր, իսկ մեր արնորակի սերունկն ինք մեր Չայլեների հագաւ կալեց, մեր սրտունով՝ իրելւ ամենամեծ գանձ, կրե ու պահպանեց Զբիստաւով ագաւ, Զբիստաւով պայծառ հոգւո լույսը։ Ժողովուրդը, ու ինչի Աստծո տենեքով կըրթաւ որդիներ, ուկի նաեւ իրական հուլսեր, բարի հեռանկար։ Դուք պիտի իրագործեք այդ հուլսերը պետական, ազգային եւ եկեղեցական մեր կալեցի արտաստանւերուն, մեր Չայլեների պահմանւերուն, Սիւրիդունով մեր մայրենիքի եւ մշակույթի պահպանութեան ոլորներով, մեր երկրիկ հարուստեան, Արքայիսի ազաւ աւարելու իրականութե, մեր արդար դատը պաշտպանելու մարտադաշտներով եւ մեր հոգւ ուկիլունով, հայրենական եւ ազգային կալեանքներ եւ համեմատաբոլսներով պիտի հյուսնեք հաղթանակներ մեր տրորայ կալեք։

Ներկայիս ազգային մեր կյանքի մտահոգությունները ե շարունակվում մաս Մեծամորի Արեւելքում, հատկապես Սիրիայում ապրող մեր ժողովրդի գաղավերի դժկամի կացությունը: Վերջին շրջանում մեր տառապանքն են հարուցել Ջնաթայի Բոքրիայի քաղաքնույում ծայրահեղական զինյալների ծավալած ազգամական գործողությունները: Դայաթական շրջանի ավելումը ե հայրենակցության տարիանակ շարունակություն ե հայր ժողովրդի հանդեպ որդեգրած քուրթական նույն ոճգումը քաղաքականության, որին պիտի կարողանանք դիմակայել պետական, խնդեցական, ազգային մեր կառյցներով, միասնական ջանքերով պաշտպանելով մեր ժողովրդի իրավունքները:

Այսօր, սիրելիներ, երբ Զրիստոսի Հարության տոնը ույսն ու խառնապառույթանքը վերստին բաբախում են մեր սրտերում, առաջելույան խոսքի համաձայն՝ հազար լույսի գրանի (Հռ. ԺԳ 12), իբրեւ Տիրոջ Հարությանը ցն-ծացող, արտաուրությունը, երկույդուն ու հուսանաուրությունը մեծոք առաջալսներ, եկեղեց վերափոխելու մեր եւ մեր հայրենիաց ու ժողովրդի կյանքը իր իրագործումներով՝ զայիլել մեր պայծառ տեսիլքը՝ լուսաշող իրականությունը։

դարձնելու հաստատուն քայլերով:

Այս հավաստով և ճարտարակց՝ Յարությունյան պե-
տիտով ողորկյալ ծեծ հրովմ Մաքսեպալան մեր Եկեղե-
ցոյ Արիարաշտապալան Արունովի գահալակաշէնի՝ Ն.
Օ. Տ. Ս. Արամ Վ Մեծ Տանն Հիլիկիս Կարողոյիս ծե-
ծուաշէնի շայոց Դատարիոցն Արունիս արց. Մսու-
լալանի, Կոստանդնուպոլսի շայոց Դատարիոցն Մետրոպ-
արց. Մուքաֆալիսի և մեր Եկեղեցոյ ողջ հոգեւոր դա-
սիկ, թոյլ Եկեղեցիների հոգեւոր պետերի և տիրախ-
ան լրանց հոտիկ: Տիցոց ապիպապաշտոյրուն ծեծ հայ-
ցով իրենց և հակապագ գորակցութիւնը՝ տրուեա-
լապտով առաքելութիւնս մեզ:

Քիչատեսի Հայրություն չնորոտների հայացը Մեր ողջունես ենք բերում Պատարագի արքայակն արարողությունը ներկա Հայաստանի Հանրապետության կայսի հայոց տիարը Մեր Սարգսյանին եւ առաջին տիկնոջը: Մեր ողջունես ու բարեմաթաթաններն ենք հուում Լեւոնյանի Դարաթանի Հանրապետության կայսակաի տիար Միակնալին եւ հայոց պետական ողջ կալակաուն, Հայաստանում հավատարմագրված դիվանագիտական առաջնությունների ներկայացուցիչներին: Մը Հայրություն բերկրակ կանտիտիդ հայրական Մեր սերն ու օրիտուրյուն ենք բերում աշխրհապապիտու Մեր զավակներին:

Չատուկան այս քը եւ նկիրական օրն ի խորոց արտի Մեր աղօթքն է, որ Հարուպայան շնորհները գորացնեն ձեզ, սիրելի՛ ժողովուրդ հայոց, ապրելու հույսով ու հավատքով եւ սիրով ու համերաշխութեամբ կերտելու մեր կանխիկ նոր օտոի օրը:

Թող Աստված Իր Սբ Ազի հովանու ներքո խաղաղ պահի աշխարհը համայն, բարձր առաջընթաց շնորհի մեր Հայրենիքին, պայծառություն՝ մեր Սբ Եկեղեցուն և հավատալով ազգին հայոց՝ այսօր և միշտ բարեբանելու Սբ Հայրապետին մեր Փոխի

Օրինելայ է Յարութիւնն Զրիստոսի»:

Հայոց ցեղասպանության հիշատակման հանդես Մայր Աթոռում

Ապրիլի 24-ին
Մայր Աթոռ
Սուրբ Էջմիածնի
«Ռուբեն Սեւակ»
թանգարանում

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ.
Գարեգին Բ Ծայ-
րագույն Պատ-
րիարք եւ Ամե-
նայն Հայոց Կա-
թողիկոսի օրի-
նությամբ տեղի
ունեցալ Հայոց
ցեղասպանու-
թյան հիշատակ-
ման հանդես:

Հանդիսութ-
յանը ներկա էին
Մայր Աթոռ Սուր-
բիտության ու մշ-
ուսականության:

Միջոցառումը
ըով, որից հետո
կավ Հայդիսի «Զ
ստեղծագործությ
«Ինքնապաշտպ
ղասպանության
խոսությունն Ներկ
թյան եւ ազգագ
տակից, պատմա
Հարություն Մարո

Հանդիսություն
նյանի եւ Սեյրան
ցին կոմիտասյան
քով հանդես եկա
նէր Չալիք Հալս

Ի Էջմիածնի միաբաժնությունը, Բակույի գործընդերս, համապատասխան Տեղեկություններ աղբյուրներ, Բակույի շաղկապներ հանդես էր հանում վերջին իր խոսքը՝ իր արտաբերությունը, Բակույից

Մյուս կողմից, Մուշեղ սրբազանն անդրադարձավ խաղոց ցեղատարածության մեկ ու կես միլիոն նահապետական հիշատակությանը՝ ընդգծելով, որ նրանք զոհ ցանցին թուրքական եղենակագրությանը՝ հավատարմորեն մատուցելով իրենց ինքնությանը, հայրենիքին ու հավատքին:

Այս ընթացքում Թամարա Մուսի-Ավագյանի կատարմամբ հնչե-
րեցին, ինչպես նաեւ ասմուն-
եւ 33 վաստակավոր արտիստ-
ուհիներ եւ Սիմա Յուզեաշյանը:

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՎԵՋԱՐԱՆՈՒՄ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց

16 ապրիլի Իրաքի դեսպանին

Ն. Ս. Օ. Ս. Տ. Տ. Գարեգին Բ Շարազույն Պատրիարքը և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց Հայաստանի Հանրապետությունում Իրաքի Հանրապետության արտակարգ և լիազոր դեսպան Ղազի Տահիր Կալետին: Հանդիպմանը Վեհափառ Հայրապետը գոհունակությամբ անդրադարձավ երկու երկրների ջերմ ու բարեկամական հարաբերություններին՝ հույս հայտնելով, որ դեսպանի ջանքերով ապագա համագործակցությունն առավել կընդլայնվի՝ ներգրավելով գործակցության տարբեր ոլորտներ:

Վեհափառ Հայրապետն ու Իրաքի դեսպանը խոսեցին Իրաքի հայ համայնքային ու թեմական կյանքի մասին, անդրադարձան միջկրոնական երկխոսության կարևորությանը: Իրաքի դեսպան Ղազի Տահիր Կալետը շնորհակալություն հայտնեց Մայր Աթոռում ջերմ ընդունելության համար, ապա ներկայացրեց Իրաքի եւ Հայաստանի միջեւ առկա կապերի զուրկացման ուղղված ջայլերը՝ կարեւորելով երկու երկրների հարաբերությունների հետագա զարգացումը:

22 ապրիլի

Փարիզի «Դպրոցասեր» վարժարանի աշակերտներին

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց Փարիզի «Դպրոցասեր» վարժարանի աշակերտներին՝ ուղեկցվելով Մայր Աթոռի բարերար Սարգիս Պետոյանի:

Հանդիպման սկզբում տիար Ս. Պետոյանն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ներկայացրեց «Դպրոցասեր» վարժարանի աշակերտներին, ովքեր համայն հայության հո-

գետը կենտրոն էին այցելել՝ ստանալու Նորի Սրբության օրհնություն ու հայրական պատգամներ:

Ամենայն Հայոց Հայրապետն իր խոսքում նշեց, որ աշակերտների այցելությունը Հայաստան եւ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին պիտի ոգեշնչի ու խանդավառի նրանց՝ նախանձախնդրորեն եւ ջանասիրաբար գիտելիքները ամրապնդելու, գործնական հավատության մեջ հանդեպ ազգային-հոգեւոր սրբություններն ու արժեքները:

Չորսյցի ընթացքում Վեհափառ Հայրապետը նաեւ իր գնահատանքը հայտնեց տիար Սարգիս Պետոյանին եւ դպրոցի տնօրինությանն ու մասնավարժներին, որոնց նվիրյալ ջանքերով հայրենիքից հեռու գտնվող հայրերին հայրենի կրթություն եւ ստանում՝ ճանաչելով իրենց ազգային ինքնությունը:

23 ապրիլի

Կաթողիկոսն ուխտավորներին

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց մի խումբ կաթողիկոս ուխտավորների՝ գլխավորությամբ Միլանի Կաթողիկոս Եկեղեցու առաջնորդարանի իսլամի հետ երկխոսության հարցերով պատասխանատու Դոն Ջիամպիերո Ալբերտին:

Հանդիպման սկզբում Դոն Ջիամպիերո Ալբերտին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ներկայացրեց ուխտագնացության նպատակը, ավելի լավ ճանաչել հայ ժողովրդին եւ նրա ազգային-հոգեւոր մշակույթը: Կաթողիկոսն քահանան ուխտավորների արտակցության եւ համերաշխության զգացումները փոխանցեց Նորին Սրբությանը՝ Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակի օրվա առիթով:

Այնուհետեւ ուխտավորներին իր օրհնությունն ու պատգամը բերեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը՝ շնորհավորելով Տեր Գիուսե Քրիստոսի իրաշնչափառ Ս. Ջարության տոնի կապակցությամբ: Վեհափառ Հայրապետն իր խոսքում մասնավորապես անդրադարձավ Հայ եւ Կաթողիկոս Եկեղեցիների պատմական ամենախոնարհություններին եւ ներկայիս ջերմ հարաբերություններին՝ կարեւորելով միջեկեղեցական ոլորտում գործադրվող ջանքերը՝ ի նպաստ մարդկության կանցում

փոխադարձ սիրո, համերաշխության եւ գործակցության ամրապնդում:

Չորսյցի ընթացքում Վեհափառ Հայրապետը միաթաղական նկատեց, որ ապրիլի 24-ին՝ Հայոց Մեծ եղեռնի հիշատակման օրը, հավատակից եղբայրներն աղոթակից պիտի լինեն իրենց ջուր Եկեղեցուն: Նորին Սրբությունն ընդգծեց, որ հայ ժողովուրդը, ի թիվս պատմության ընթացքում իրեն բաժին

ընկած այլ դժվարությունների, իր զորեղ հավատքի շնորհիվ վերապրեց նաեւ ցեղասպանությունը, ինչը հայ ժողովրդի հոգում մշտապես է պահում հույսն ու լավատեսությունը, գորացնում է ապրելու կամքը: Հանդիպմանը ներկա էր նաեւ Մայր Աթոռի միջեկեղեցական հարաբերությունների բաժնի տնօրեն, Աթրիկի թեմի առաջնորդ Դավիթ եպս Մանուկյանը:

25 ապրիլի

«Ղովանյան» դպրոցի ավարտական դասարանի սաներին

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց «Ղովանյան» դպրոցի (Նյու Ջերսի, ԱՄՆ) սաներին՝ ուղեկցվելով Մայր Աթոռի բարերար տիար Գրայ Թուֆայանի եւ դպրոցի պաշտոնական ներկայացուցիչների:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն իր գնահատանքն ու օրհնությունը բերեց «Ղովանյան» վարժարանի սաներին՝ մաղթելով

նրանց նախանձախնդրություն, փութեանդություն եւ հաջողություններ հետագա ուսումնառության ընթացքում:

Նորին Սրբությունը գոհունակությամբ ընդգծեց, որ դպրոցի սաների՝ արդեն ավարտվող դարձած այցելությունները Հայաստան յուրահատուկ խթան եւ պատանիների համար՝ սեփական աչքերով տես-

նելու այն ամենը, ինչ գրեթե սովորել են հայրենիքի ու նրա հարուստ պատմության մասին, հաղորդ դառնալու հայ ժողովրդի կյանքում Հայ Եկեղեցու ազգային-հոգեւոր առաքելությանը, հայրենի հողում գտնվող սրբազան ժառանգությանն ու սրբություններին: «Այս այցելությունը ձեր ինքնագիտակցության վրա իր զորեղ դրոշմը պիտի թողնի, եւ դուք առավել հպարտ պիտի լինեք, որ հայ ժողովրդի գավալներն եք», - ասաց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը՝ հորդորելով ամուր պահել կապը Հայաստանից Առաքելական Եկեղեցու հետ, հավատարմի մնալ ազգային ինքնությանն ու հոգեւոր արժեքներին: Ամենայն Հայոց Հայրապետը գոհունակությամբ արձանագրեց նաեւ «Ղովանյան» վարժարանի սաների ծնողների հայրենասեր ոգին, դպրոցի հոգաբարձուներն ու մասնավարժներին գովաբանեց հետեւողականությունը, որոնց շնորհիվ սաները մղվում եւ սրտում մշտաթրվում է պահվում սերը հանդեպ մայր հայրենիքի, հայոց լեզուն ու մայր Եկեղեցին:

ԱՄՆ կոնգրեսականներն այցելեցին Մայր Աթոռի Եկամենիկ կենտրոն

Ապրիլի 24-ին, Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածին այցի շրջանակներում, Ն. Ս. Օ. Ս. Տ. Գարեգին Բ Շարազույն Պատրիարքը եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հետ հանդիպումից հետո ԱՄՆ ներկայացուցիչների պալատի արտաքին հարաբերությունների հանձնաժողովի նախագահ Էդ Ռոյսի գլխավորած կոնգրեսականների պատվիրակությունը՝ ուղեկցվելով Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածին, ընդունեցին Մայր Աթոռի Եկամենիկ կենտրոնում:

Հյուրերը ծանոթացան հայաստանյան «Կլոր սեղան» միջեկեղեցական բարեգործական հիմնադրամի կողմից կազմակերպված «Սբ Էջմիածին» ուղեկցությամբ Հայ եկեղեցու թեմայով շարժական ցուցահանդեսին, ապա մասնակցեցին Թուրքիայում կրոնական կազմակերպությունների եւ Եկեղեցիների վիճակին նվիրված քննարկմանը:

Մայր Աթոռի միջեկեղեցական հարաբերությունների բաժնի տնօրեն Դավիթ եպս Մանուկյանն անդրադարձավ Հայ Եկեղեցու Եկամենիկ կապերին, ինչպես նաեւ ներկայացրեց Թուրքիայի եւ Հյուսիսային Կիպրոսի տարածքում կրոնական հաստատությունների, մասնավորապես Հայ, Հույն, Ասորի Եկեղեցիների իրավունքների պաշտպանության բնագավառում Եկեղեցիների կողմից ձեռնարկված ջայլերը: Դավիթ եպս սրբազանը մասնավոր անդրադարձ կատարեց նաեւ պատմական Արմենայան Հայաստանի տարածքում մի շարք եկեղեցիների պատմությանն ու ներկա վիճակին՝ ԱՄՆ կոնգրեսականների վերստին փորհանգելով Վեհափառ Հայրապետի գնահատանքը՝ Թուրքիայի տարածքում եկեղեցական կալվածքներին իրավատերերին վերադարձնելու նպատակով օրենսդրական նախաձեռնության վերաբերյալ:

Հանդիպումից հետո հյուրերը շրջեցին Մայր Աթոռի թանգարաններում, եղան Մայր տաճարում:

Հայոց Եկեղեցին օգնության ձեռք մեկնեց քեռաբահայությանը

Հայ Եկեղեցու եպիսկոպոսաց ժողովում հաստատված Հայ Եկեղեցու սոցիալական հիմնադրամի կողմից ապրիլի 15-ին հարյուր հազար ԱՄՆ դոլար է փոխանցվել Մեծի Տանն Կիլիկի Կաթողիկոսության հաշվեհամարին՝ ի գործակցություն քեռաբահայության:

Հայոց Եկեղեցու պատմությունն առարկայի օլիմպիադա Մայր Աթոռում

Ապրիլի 16-ին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանում, օրհնությամբ Ն. Ս. Օ. Ս. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի եւ նախաձեռնությամբ ՀՀ կրթության եւ գիտության նախարարության, Կրթության ազգային ինստիտուտի ու Մայր Աթոռի քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոնի, տեղի ունեցավ Հայոց Եկեղեցու պատմությունն առարկայի օլիմպիադայի հանրապետական փուլը:

2013-2014 ուսումնական տարում Հայոց Եկեղեցու պատմությունն առարկայի օլիմպիադայի տարածաշրջանային եւ մարզային փուլերը հաջողաբար եւ հանրապետական փուլ էր ներկայացել ՀՀ մարզերի եւ Երևանի համարկրթական դպրոցների 8-12-րդ դասարանների 114 աշակերտներ:

Նույն օրը՝ մրցույթի արդյունքների ամփոփումից հետո, օլիմպիադայի հաղորդները Մայր Աթոռի քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոնի տնօրեն, Հայոց Եկեղեցու պատմությունն առարկայի հանրապետական փուլի հանձնաժողովի նախագահ Վարդան վրդ. Նավասարդյանի եւ հանձնաժողովի անդամների կողմից պարգևատրվեցին պատվոգրերով, գովասանագրերով ու մրցանակներով:

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ՂՈՒԿԱՍ Կ ԿՐՆԵՋԻ (1780-1799)

Սկիզբը՝ 2013-ի թիվ 21-24,
2014-ի թիվ 1-7

Յովսեփի ազգականներն ու բարեկամները Տփղիսում գործի անցան եւ իրենց կողմը գրավեցին Գեորգի թագավորին, որը հույս ուներ դրանից օգուտներ ընդունել: Նրանք այդ ամենին մասնակից դարձրին Տփղիսում առևանգված գործարար Լազարիտի եւ դեսպան Պյոտր Իվանիչի կամ Պետրոս Յովսեփյանի Կավկասյան կնիքին: Գեորգի թագավորն իր մոտ կանչեց Յովսեփին և Ավետիսյանի, որ գեղարդի պահպաններն էին: Նրանք ներկայացրեցին, եւ հրամայեց նրան գրել Էջմիածին, որ կաթողիկոսության ամենահարմար թեկնածուն Յովսեփն է: Վերջում նա ավելացրեց էր, որ այնպես գեղարդը չի վերադարձվի: Նա իր որդի Դավիթի անունից էլ նամակ ուղարկեց Էջմիածին միաբանությանը: 1800 թվի հունվարի 11-ին Յովսեփին եպիսկոպոսը եւ Տփղիսի մեծամեծները Նույնպես նամակ գրեցին: Նամակներն Էջմիածին տարան Յովսեփ Միրիջբար-բաշի իշխանագուհու եւ Ստեփան կամ Առաքել քահանային: Նրանց հանձնարարված էր համոզել միաբանությանը: Ըստ երեսույթին՝ կաթողիկոսի ընտրության լուրը դեռ Տփղիս չէր հասել, քանի որ այդ մասին ակնարկ անգամ չկար ուղարկված նամակներում:

Այսպես առաջ եկավ Դանիել-Յովսեփի խնդիրը:

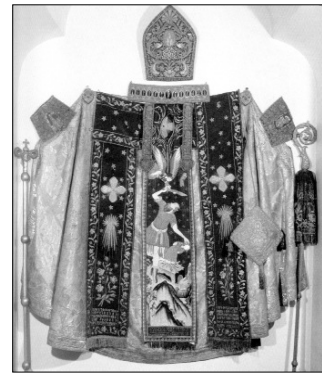
Պատգամավորները հունվարի 27-ին հասան Էջմիածին, եւ միաբանները հայտնվեցին ապշահար վիճակում: Հատկապես գեղարդը չվերադարձնելու սպառ-

նալիցն ստիպեց միաբանությանը գնալու գիշեր: Նոր ժողով գումարվեց, եւ որոշվեց թեկնածուների մեջ երկրորդը գրել Յովսեփի անունը, սակայն պահպանվեց նաեւ Եփրեմի անունը: Պոլսեցիների մեծամեծներին նոր նամակ գրվեց նման խնդրանքով: Միաբանությունը կամեցավ եւ ստեղծված վիճակից դուրս գալ՝ գործը թուրքահայերի վրա բարդելով: Յովսեփ այն էր, որ նրանք հավանություն չեն տա կամ էլ չեն համարձակվի Ռուսաստանի հովանավորյալին կաթողիկոսական աթոռ բարձրացնել: Նամակում, որ ուղղված էր Դավիթ եպիսկոպոսին, ասվում էր, որ որոշումն ընդունել են

Տփղիսի ճնշման ներքո: Աշխույժ էր նաեւ, թե Յովսեփին սկզբում ինչ պատճառներով չի մտցվել թեկնածուների ցուցակի մեջ, եւ որ այժմ պատշաճ են գտել նրա անունն էլ ավելացնել: Ըստ որում՝ նախապատվությունը տվել են պատրիարք Դանիելին: Ընդգծվում էր, որ առաջին գրությունները չեն բեկանվում, այլ լույս երկրորդը հավելվում է, որի տակ բոլորը չեն ստորագրել՝ ժամանակի սղության պատճառով: Գրվածքը հասարակ թղթի վրա էր եւ անպաճույճ շարադրանքով: Դա անուղղակի վկայությունն էր այն բանի, որ Յովսեփի թեկնածության մասին նամակ է գրվել տիպիկալ: Նամակներն ուղարկվեցին Դավիթ եպիսկոպոսին, իսկ հունվարի 29-ին միաբանությունն իր որոշումը փութաբանորեն հայտնեց արքայադրի Դավիթին եւ ռուսաց ներկայացուցիչ Կավկասյանին: Միաժամանակ նշում էին առաջին որոշման շարժողությունները եւ ինքնուրույն գեղարդը եւ վերադարձնել, քանի որ իրենց կատարել են նրանց պահանջը: Փոփոխության մասին տեղեկացրին նաեւ Եփրեմին, որը բոլորովին չնեղացավ, առավել եւս, որ ինքն էր հենց սկզբից առաջարկել Յովսեփի թեկնածությունը:

Հունվարի 30-ին մի նամակ էլ գրեցին Յովսեփի Արդուրյանին: Բացատրում էին, թե ինչու սկզբում նրա թեկնածությունն առաջ չի բաշխվել, եւ հորդորում էին նրան ետ կանգնել կաթողիկոսական մտքից: Աշխույժ էր, որ նա Պոտյակի բանակի հետ եղել է օսմանների դեմ, մասնակցել է Չաթուրի՝ 1796 թվի արշավանքին: Յովսեփն էր, թե ինչպես այն ժամանակ Յովսեփը չի համարձակվեց գալ Էջմիածին, թե ինչպես Դուկասի երկու հրավերից հետո նա չկամեցավ ճաշակել այլազգիների իշխանության խտրությունը, իսկ իրենց, դժբախտաբար, օսման ու պարսից տերությունների ենթակա են: Ուստի ասվում էր, որ եթե չի վախճանում,

կարող է գալ եւ կաթողիկոսանալ, իսկ չգալու դեպքում չպետք է իրենց մեղադրի: Սակայն Յովսեփը նման զգուշությունների կարիք չուներ: Նա ամեն ինչ արեց, որ կաթողիկոսանալու հարմար պահը չկորցնի: Դրա համար նա ձեռք մեկնեց նաեւ ռուսաց արքունիքի միջնորդությանը: Արդեն փետրվարի 1-ին նա նամակով դիմեց Կ. Պոլսի ամիրաններին, իշխաններին, իշխանապետներին ու ողջ ժողովրդին եւ խնդրեց նրանց համաձայնությունը՝ իր կաթողիկոսանալու համար: Գրում էր, որ չի ցանկացել թագավորներից պաշտոնի կոչվել, սակայն այժմ, աթոռի թափուր լինելուց հարկադրված, խնդրում է Դանիել պատրիարքին, մեծամեծներին եւ ժողովրդին հավանություն տալ իր կաթողիկոսությանը, եւ ինքը, լսելով նրանց, կշտապի Էջմիածին գնալ: Դա պարզ խնդրանք էր՝ քվե ստանալու: Նա նամակի պատճենները կրկին ուղարկեց, որ անկորուստ հասնի իր նպատակին:

Շարունակությունը՝ էջ 5

ՔԼԱՅԻ ԼՈՒԻՍ

Սկիզբը՝ թիվ 3-6

Բրիտանացի հանրահայտ գրող Քլայվ Լուիսի վերոհիշյալ գործը քրիստոնեական թեմաներով երգիծական մի ստեղծագործություն է, որ ներկայացնում է հառնակիչ կոչվող դեպի նամակները նրա զարմիկ Օշինգորին: «Հառնակիչ նամակները» ստեղծագործությունը՝ որպես առանձին գիրք, առաջին անգամ հրատարակվել է 1942 թվականին:

8

Իմ սիրելի Օշինգորիկ, Ուրեմն դու «մեծ հույսեր ունես, որ ինձամարկայիղ կրոնական կյանքի փուլը մեռնում է», չէ՞... Ես միշտ մտածում եմ, որ մեր Գերապատարածման ուսումնարանը բնադուրբարի է դարձել այն օրվանից, երբ այն գլխավորեց ծեր Կծկազդիկը, իսկ այժմ վատաի եմ դրան... Արդյոք քեզ ոչ ոք չի՞ պատմել տատանումների օրենքի մասին...

Մարդիկ երկնեցադններ են՝ կիսով չափ հոգի, կիսով չափ կենդանի (այսպիսի զագրելի հիբրիդ ստեղծելու թշնամու որոշումը մեկն էր այն պատճառներից, որոնք մեր Զորը հետ պահեցին Նրան սատարելուց)... Որպես հոգիներ՝ նրանք պատահաբան են հավիտենական աշխարհին, իսկ որպես կենդանիներ՝ ենթակա են ժամանակին... Սա նշանակում է, որ, թեք նրանց հոգին կարող է ձգտել հավիտենականին, նրանց մարմինները, կրքերը եւ երեակայությունը շարունակ փոփոխվում են, որովհետեւ ժամանակին ենթակա լինել նշանակում է փոփոխվել... Հետեւաբար, կայունությունը նրանց համար լավագույն դեպքում տատանումն է՝ կրկնվող վերադարձը այն սակարդակին, որից նրանք շարունակ հետ են ընկնում, անկումների եւ վերելքների շղթա... Եթե դու քո ինձամարկային

ԽԱՌՆԱԿՉԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

Նվիրվում է Ջ. Թոկիենին (ամգիացի գրող, բանաստեղծ, բանասեր)

ուշադիր են հետեւել, ապա տեսած կլինես այս տատանումները նրա կյանքի բոլոր կողմերում՝ աշխատանքի հանդեպ նրա հետաքրքրության մեջ, ընկերների հանդեպ զգացմունքների, նրա մարմնական ճաշակների, որոնք բոլորն էլ մեկ բարձրաժամ են, մեկ իշխում... Քանի ապրում է նա երկրի վրա, զգացմունքային ու մարմնական հարստության ու աշխուժության ժամանակաշրջանների շարունակ հաջորդելու են աղբատության ու թմրության ժամանակաշրջաններ... Այն չորությունն ու ընդարմացումը, որոնց միջով անցնում է այժմ քո ինձամարկային, քո ձեռքի գործը չէ, ինչպես դու կարծում ես. դրանք պարզապես բնական երեւոյթներ են, որոնք մեզ ոչ մի օգուտ չեն տա, եթե դու դրանք հմտորեն չգործածես...

Որոշելու համար, թե ինչպես կարելի է դրանք լավագույնս գործածել, դու պետք է հարցնես, թե թշնամին ինչպես է ուզում գործածել... Պիտի գարմացնի քեզ, եթե իմանաս, որ քանակով մշտապես տիրանալ հոգուն՝ Նա անկումների վրա նույնիսկ ավելի է հիմնվում, քան վերելքների... Նրա առանձնահատուկ սիրելիներից ոմանք ավելի երկար ու խոր անկումների միջով են անցել, քան ուրիշները... Եվ սրա պատճառը հետեւյալն է... Մեզ համար մարդը հիմնականում լավ է մեր նպատակը կրակման մերի մեջ տարալուծել է, մեր սեփական տարածքը մեծացնելով նրա ինքնության մեջ՝ վերջինիս հաշվին... Բայց հնազանդությունը, որ թշնամին պահանջում է մարդկանցից, բոլորովին այլ բան է... Պետք է հաշվի առնել այն իրողությունը, որ մարդկանց հանդեպ Նրա սիրտ մասին բոլոր խոսակցությունները,

ինչպես նաեւ այն, որ Նրան ծառայելու կատարյալ ազատություն է պարզապես քարոզչություն չեն (ինչպես կարելի էր նրախոսությամբ հուսալ), այլ զարհուրելի ճշմարտություն... Նա իսկապես ցանկանում է տիեզերքը լցնել իր բազմաթիվ զգվելի փոքրիկ կրկնօրինակներով՝ առողածներով, որոնց կյանքն իր փոքրիկ չափերի մեջ որակավոր պիտի նման լինի Նրա կյանքին, ոչ թե որովհետեւ Նա նրանց ներծծել է իր մեջ, այլ որովհետեւ նրանց կամքն ազատորեն համաձայնում է Նրա կամքին... Մենք ուզում ենք անասուններ, որոնք վերջում կերակուր պիտի դառնան, իսկ Նա ուզում է ծառաներ, ովքեր վերջում Նրա որդիները պիտի դառնան... Մենք ուզում ենք ներծծել, Նա ուզում է տալ... Մենք դատարկ ենք եւ կարող էինք լցվել, իսկ Նա լի է եւ դուրս է հորդում... Մեր պատերազմի նպատակն այն աշխարհն է, որում մեր սանդարմետական Յայրը մյուս բոլոր

եակների հր մեջ է քաշել, իսկ թշնամին ցանկանում է այնպիսի աշխարհ, որը լի է իրեն միացած, բայց եւ զատորոշ եակներով...

Միս որտեղ է, որ սկսվում են անկումները... Եթե պետք է որ համաձայնեցրած լինի, թե ինչու թշնամին իր գոյությունն ավելի շատ չի գործածում՝ զգայապես ներկայանալու մարդկանց հոգիներին իր ընտրած որեւէ աստիճանով եւ որեւէ ժամանակ... Բայց դու հիմա տեսնում ես, որ «անդիմադրելի» եւ «անառարկելի» այն երկու գեղերն են, որ Նրա բնությունն աղբելում է Նրան գործածել... Մարդկային կամքը պարզապես ունեւորել (ինչը վատաբար կաներ թույլ ու մեղմ աստիճանից ավելի շատ զգացված Նրա ներկայությունը) Նրա համար անիմաստ կլիներ... Նա չի կամար թունալ... Նա կարող է միայն համոզել...

Շարունակությունը՝ էջ 6

ՀԱՅՐԵՆԻՔ. ԲԱՆՔ ՀԱՅՈՐ

Ա. Հայոց հայրենիք եւ հայ գրականություն (պատմական ակնարկ)

Սկիզբը՝ թիվ 4-7

Հայկոր Զյուճեճեանը «Հայաստանյայց գրականություն» հոդվածում հռչակում է «մեր գրականությունը մեկ է» կարգախոսը եւ կոչ անում այն «...ազատ տեսնել աշխարհագրական եւ ցեղագրական կարգ մը պայմաններէն», անգամ լեզվական, բարբառային տարբերությունները: Այս ասելով՝ ցեղի հոգին եւս որոնում է «իր մեծ գավակներուն հոգիին մէջ... Հայաստանյայց գրականությունը իրավէր մըն է ցեղին գավակներուն»: Սա նշանակում է, որ տարաբանական հատկանշալ գրականությունը պետք է միաբանել իր մեծություններով: «Մենք կը դիմավորենք բոլոր մեր գրողներուն մէջ ազգայնամոլ խտրաբոլը»:

Հայոցորդաբար մեծեականները ճշտում են իրենց դիրքորոշումը: Նախ, նրանք դեմ են մտավոր վարժապետականությանը, քանի որ այն ունի սոսկ «ասիական մտային կարողություն եւ տափակ ձեւականություն» եւ ամենուրեք արվեստի թշնամի է, քանի որ դեմ է նորոգում: Ուստի՝ «Անկից վարժապետը գրականության եւ արվեստի մէջ» (թիվ 4):

Կ. Չարյանը հանդես է գալիս «Հեթանոսություն» հոդվածով եւ հայտարարում. «Մենք՝ մեծեականներս, հեթանոսներ չենք: <...> Մեր ուղին տարբեր է»:

Հայկոր Զյուճեճեանը «Վահան Թեքեյան եւ իր «Հրաշալի հարությունը» հոդվածում («Մեհյան», թիվ 6) բերում է «հայկական նոր քերթողականի» առաջադրելը (էջ 69):

«Ապարեմ» («Մեհյան», թիվ 7) հոդվածում Կոստան Չարյանն ասում է, որ հանդեսը հայկականի է եղանակով, քանի որ չի գոյում միջակություններ: Այս դիքերից 1913-ի «Գրական ասուխները» անիրավացիորեն բնորոշում է «ամբողջ» եւ «ամբողջային» բառերով: Սակայն շարունակության մեջ կարելի է նրա սթափության կոչը.

«Գիտեն՝ արդոյց այն աղբատամիտ պարոնները, սրբապիծները, որ կը

քրտմնեն մեզի դէմ, կզգա՞ն արդոյց, որ այս րոպէիս մենք իբրեւ ազգ մտավոր եւ հոգեկան սնանկություն մը կը ներկայացնենք, որ արվեստը եւ գրականությունը միակ միջոցն են, որով կրնանք արտահայտել թաքնված ազգային հանճարը եւ մեր գոյության պատճառը հաստատել: Միջակություն, վախ, մտային մուրացականություն, հոգեկան անգոյություն - ահա՛ տխուր պատկերը, որ մեզ կը շրջապատէ: Միջակությանց երկիրն է մեր երկիրը...» (էջ 99):

«Տեղին հանճարը արթնցնելու» էր կոչված Դանիել Վարուժանի (Հակոբ Սիրունու համագործակցությամբ) «Նավասարդ» գրական-գեղարվեստական տարեգիրքը, ինչի միակ հատորը լույս տեսավ 1914-ին Կ. Պոլսում: Նա, ի հակադրություն

ապագայապաշտության (futurism), դարձավ անցյալապաշտության (passeism) քարոզիչը: Գրականություն բաժնում գեղեցկ էն Վարուժանի «Նավասարդ»-ը, Յարճանյանի «Նավասարդ»-ը, Վեդամ Տ. Կարապետյանի «Ինտակական մեծականներ եւ Նավասարդի տոնը Տարոն մէջ» եւ արեւմտահայ ու արեւելահայ հեղինակների բազմաթիվ գործեր:

20-րդ դարասկիզբը հայ ժողովրդի կյանքում նշանավորվեց նոր ոճագործություններով: Այնքան մեծ դժվարությամբ սերմանած ազատագրական գաղափարները, որոնք վերածվեցին ֆիդայական շարժման, դեմ առան թուրքական պետության ջարդարար մեքենայի անխափան գործունեությանը: Համիդյան ջարդերին հաջորդեցին երիտուրների հրահրած նորանոր ջարդերն Ադալայում եւ երկրի բոլոր հայաշատ վայրերում: Ի վերջո, կուրճացվեց եւ իրականացվեց 1915 թվականի համազգային ողբերգությունը՝ ցեղասպանություն իր բոլոր օրենքներով: Հայ ժողովուրդը բնաջնջվեց իր պատմական հայրենիքում, կենդանի մնացածները բռնագաղթի ենթարկվեցին, մեռան անապատում կամ դարձան հայրենագուրկ փախսականներ: Սա հայ ժողովրդի ամենաճանր փորձության ժամն էր: Որտեղ ժողովուրդն էր, այնտեղ էլ գրականությունն էր: Միայն ծանր մղձավանջն էր, որ արտահայտվեց Գրիգոր Չոխրապի Ֆրանսերեն գրած աշխատությունների եւ հրապարակագրական առանձին էջերի մեջ, Յարճանյանի «Դյուզալորներ» (1902), «Հայրդիներ» (1905, 1906, 1908) բանաստեղծական շարքերում, «Հոգեվարքի եւ հույսի շափ» (1907), «Կարմիր լուրեր բարեկամ» (1909) գրքերում, տարագիր հայուկան ուղղված տասներկու կոչերում եւ «Սուրբ Մեսրոպ» (1912) պոեմում, Դանիել Վարուժանի «Տեղին սիրտը» (1909), «Հեթանոս եղբեր» (1912) ժողովածուների եւ

«Ջարդը» (1909) պոեմի մեջ, Ռուբեն Սեւակի «Կարմիր գիրք»-ում (1910) Աղանայի ջարդերին նվիրված քերթվածներում՝ «Հայաստան», «Չանգակներ, զանգակներ», «Ով իմ հայրենիք», «Ջարդին խենթը», «Առջի հայեր», «Վերջի հայեր»:

Ֆարճանյանը գրեց «Հեղափոխության Նարեկը», Վարուժանը դարձավ ցեղի ուժի ու վրեժի ձայնարկուն, Ավետիս Ահարոնյանը՝ զուլումի ու սարսափի երգիչ... Այսպես՝ հայության, հայկականյան գաղափարները խորապես համակել էին 20-րդ դարասկզբի հայ մտավորականությանը:

1915-ի եղեռնին ժողովրդի հետ մեկտեղ գոհ զնաց նրա մտավոր սերունդը՝ հայոց դատի հետամուտ եւ հանուն ժողովրդի իր անձնական կյանքը մոռացած Գրիգոր Չոխրապի, Արմա Յարճանյանի, Մուսանթը, Դանիել Վարուժանը, Ռուբեն Սեւակը, Երուսիմը, Թվարիսյանը, Չարդարյանը, Արմա Ֆարճանյանը...

Նույն ցավի մեջ էին արեւելահայ գրողները՝ Հովհաննես Թումանյանը, Վահան Տերյանը, Մյուսները: Մեր հայրազգի ման տեսակետից յուրաքանչյուրը մի առանձին ուսումնասիրության կոչ է, բայց հնարավոր սեղմ ընդգրկումով պատկերն այս է:

Շարունակություն՝ էջ 8

ՀԱՅՈՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ՂԱՅԻՍ Կ ԿԱՐՆԵՋԻ (1780-1799)

Սկիզբը՝ էջ 4

Նույն մտադրությամբ նամակներ է ուղարկել նաեւ տեղապահ Սիմեոն Եպիսկոպոսին, Աստուխանում իբրեւ նվիրակ գտնվող Եփրեմ Եպիսկոպոսին, Տիգրիսում գտնվող գեղարքանի Ղազարի Եպիսկոպոսին եւ անգամ իր մրցակից Դանիել պատրիարքին: Բոլորին էլ խնդրել է իր թեկնածությունը պաշտպանել:

Ղուկասի մահվան լուրը Կ. Պոլիս հասավ 1800 թվի փետրվարի 7-ին: Դանիել պատրիարքն իր աշակերտ, ապագա կաթողիկոս Ներսես վարդապետ Աշտուրկանցի ուղարկել էր Եջմիածին՝ իր նվիրակության հաշվին, արդյունքը եւ ընձանները տասնելու: Նա Կարին հասավ Ղուկասի մահվանից յոթ օր հետո, ուստի ամենիցապես սուրիանդակ ուղարկեց Դանիել պատրիարքին՝ այդ լուրը հասցնելու: Այլ տեղեկությունների համաձայն՝ Ներսես Եջմիածին էր հասել Ղուկասի մահվանից չորս օր առաջ: Մ. Օրմանյանը հակված է կարծելու, որ Կարնից սուրիանդակ ուղարկվել էր Ղուկասի ծանր վիճակը հայտնելու: Միայն փետրվարի 17-ին էր նա այդ մասին հայտնել նվիրակությանը Նիկոմեդիայում գտնվող Գալուստ ե-

պիսկոպոսին, որը փետրվարի 22-ին եկել էր Կ. Պոլիս, որ հաջորդի մասին խորհրդակցեց: Լուրը բերնեբերան արագ տարածվեց ժողովրդի մեջ, միաժամանակ նամակներ տարցնեցին Մայր Աթոռից, որոնցում առաջարկվում էր Դանիելի թեկնածությունը: Մարտի 18-ին Կ. Պոլիս հասավ Նաեւ Դավիթ Եպիսկոպոսը: Դա Մեծ պառօն Դատավորի կիրակի օրն էր, երբ Դանիել պատրիարքը, Գալուստ կնիքակր եւ Երուսաղեմի փոխանորդ Հայկոք երեք եկեղեցում յոթական բախտա էին ձեռնադրում եւ Ղուկասի հիշում որպես հանգուցյալ կաթողիկոս: Կաթողիկոսի ընտրության հարցը դարձավ մեծամեծների ընտրության առարկա, քանի որ միաբանությունն այն թողել էր թուրքափայերի հայեցողությանը: Մարտի 28-ին ամիրանների ժողով գումարվեց ենիխանում՝ պատրիարքի գլխավորությամբ: Դավիթը եւ Գալուստը պնդում էին Դանիելի թեկնածությունը, սակայն իրականում աշխատում էին Հովսեփի թեկնածությունն օրակարգից հանել: Նրանք, մեղմ մյուսից անկախ, սրտի խորքում հույսեր էին փայփայում, որ Դանիելի կաթողիկոսանալու դեպքում կտիրանան պատրիարքական աթոռին: Սա-

կայն Եջմիածնից հատուկ նամակ էր եկել, որ նրանց ընտրությունը բացառվի: Սուեփան Սեբաստացու ողմ հանդես եկան նեսաբացիները: Օսմական տնտեսության կասկածանքի տակ ընկնելու համար Եփրեմի եւ Հովսեփի թեկնածությունները հավանություն չստացան պոլսեցիների կողմից: Դանիելին համաձայն էին, սակայն չէին ուզում պատրիարքական խնդիրներ առաջ բերել՝ Դանիելի կաթողիկոսության դեպքում: Նրան անգամ համոզեցին հրաժարվել կաթողիկոսությունից: Ժողովականները խնդրեցին, որ պատրիարքը ներկայացնի հարմարագույն տեղեկանքներ: Կառավարությունից էլ ստացվեց մեծ վեգիրի հրաման, որ չորս օրվա ընթացքում լուծեն կաթողիկոսի ընտրության հարցը: Նամակը մեծ վեգիրից եկավ ապրիլի 9-ին, այսինքն՝ 13-ին խնդիրը պետք է փակվեր:

Ապրիլի 11-ին եղավ մեծամեծների նախապատրաստական նիստը, որտեղ Դավիթին ու Գալուստին հարցրին, թե Մայր Աթոռում, Դանիելից, Հովսեփից եւ Եփրեմից գաւո, արժանավոր ուրիշ թեկնածու կա՞, որին հետեւեց պատասխանը, թե՛ չկա, իսկ Հովսեփին եւ Գրիգորին կաթողիկոսները շատ ծեր են: Նրանք անուղ-

ղակ փորձեցին իրենց թեկնածությունը ներկայացնել, սակայն նրանց մասին անբարենպաստ նամակներ էին ստացվել: Խոսվեց Պրուսայի առաջնորդ Պողոս Կարակոչյան Եպիսկոպոսի մասին, սակայն բոլորը համաձայնեցին Նիկոմեդիայի եւ Արմաից առաջնորդ Բարթողիմեոս Կապուսիկյան Եպիսկոպոսի թեկնածության հարցում, որի օգտին խոսեց ինքը՝ Դանիել պատրիարքը: Պատրիարքին խնդրեցին հաջորդ օրն ընդհանուր ժողով գուլմարել Մայր եկեղեցում եւ Բարթողիմեոսին Կ. Պոլիս հրավիրել: Ժողովը կայացավ ապրիլի 12-ին՝ Դանիել պատրիարքի նախագահությամբ եւ ավելի քան երկու հարյուր անձանց մասնակցությամբ: Ներկայացվեցին Եջմիածնից ուղարկված նամակները, եւ համաձայնություն կայացավ Բարթողիմեոսի թեկնածության հարցում: Դժգոհեցին միայն Դավիթ եւ Գալուստ Եպիսկոպոսները: Նրանց կողմակիցներին ոմանք հայտարարեցին, որ թե կաթողիկոս Մայր Աթոռից չլինի, չի կարող հանգիստ հայտնաբերել: Սակայն նրանք բավարար չափով պաշտպանություն չեղան: Ժողովը ցրվեց, եւ որոշվեց խնդիրը լուծել ապրիլի 13-ին, ինչպես կարգադրել էր կառավարությունը:

Հուլիսից եղած Դավիթը եւ Գալուստը փորձեցին որոշումը խափանել՝ ասելով, թե պոլսեցիները կամենում են Մայր Աթոռ տապալել: Նրանք բնավորությամբ տարբեր էին: Դավիթը

բարձրահասակ էր, մեծակն, խուրազու ու դավադիր եուլյուն ուներ, գաղտնի հնարքների վարպետ էր, իսկ Գալուստը պարզամիտ էր, անխիճ ու միայն կարող էր գործից դառնալ ուրիշի ձեռքում: Ապրիլի 12-ին Դավիթը զնաց Գալուստի մոտ եւ գրգռեց նրան, թե արժանավորը եւս էր, եւ պետք էր օտար մարդ մտցնել Մայր Աթոռ: Գալուստն էլ ապրիլի 13-ին՝ կանուխ, զնաց Մայր եկեղեցին եւ բերանից եկան ասելով՝ ուրիշներին մեղադրեց, իրեն գովեց, իբրեւ թե հայրապետական աթոռի պատիվը իր պաշտպանում: Ավելին. նա, չգիտես՝ ինչ իրավունքով, համարձակվեց բանադրել կաթողիկոս ընտրված Բարթողիմեոս Եպիսկոպոսին: Նրա անարդեք նաեւ Դանիել պատրիարքին, փոխանորդ Կարապետ վարդապետին եւ իշխանապետներից չորսին, որոնց անունները հիշատակելը պարգանք անիմաստ է: Ժողովուրդը դիմեց պատրիարքին, որ նա Գալուստի հանդուստությունը զսպի եւ բշխ Արմաից վանք՝ նվիրակության հաշվներն առնելով: Դանիելն ստիպված արքունի իրամաններ խնդրեց կարճաժամկետով: Դավիթը, որ զգոնել էր Գալուստին, մեջտեղ չեղեց: Գալուստն ինքը 1802 թվի սեպտեմբերի 30-ին Դավիթին ուղղված նամակում խոսել է այդ մասին:

Շարունակելի
Բաբեն ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
39 ԳԱՄ թղթակցի անդամ,
պրոֆեսոր

ՄԱՇՏՈՅԱՆ ՀԱՅՈՑ ԳՊԱՏԱՌԵՐԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ 530-ԱՄՅԱԿԷ

Ինձ պատիվ է վիճակվել բացելու հայերեն առաջին տպագիր գրքի՝ «Ուրբաթագրքի» տպագրության 500-ամյա հոբելանսի նվիրված հանդիսությունը ԳԱՄ Գրականության ինստիտուտի գիտաժողովում 2012 թ. հունվարի 30-ին, ինչպես եւ Պատմության ինստիտուտի գիտաժողովում 2012 թ. դեկտեմբերի 25-ին: Դրա մեջ եւ տեսնում եմ յուրօրինակ խորհուրդ, տակավին ԵՊՀ-ի Արտասահմանյան գրականության եւ գերմաներեն լեզվի ասպիրանտուրայում սովորելիս՝ 1956 թ., կազմակերպեցի տպարան՝ բրայյան ունեցիկ տառերով գրքերի տպագրության համար: Իմ խմբագրությանը առաջին անգամ լույս տեսան ոչ միայն դասագրքեր բոլոր առարկաների ճով, այլեւ 20-ամյա արգելքից նոր հրատարակության թույլատրված երկիչ Չարեցի ժողովածուն եւ Սկոտչե Արմենի «Հեղեղար աղբյուր»-ը, Ավետից Իսահակյանի երկերը, Դաֆֆու «Սամվել»-ը, Ավսեն Խորենակուն «Հայոց պատմություն»-ը եւ այլն: Հայ գրքի 500-ամյա հոբելանսի առթիվ թող այսօր հիշվի նաեւ այս համեստ փաստը:

Համաշխարհային բազմալեզու տիեզերածավալ գրականության տպագրության, այդ թվում՝ հայ բազմադարյան հենադերի տպագիր բազմացման ամար համայն մարդկությունը պարտական է գերմանացի Յոհան Գուտենբերգին՝ տպագրության հանձնարել գյուտարարին, ում անունը ցավոք հազվադեպ է հիշատակվում: Իմ ձեռքին է XIX դարի առաջին կեսի ավստրիացի ակադեմիկոս Ռոմանտիկ Բանաստեղծ Նիկոլաուս Լենստի «Գուտենբերգ» բանաստեղծությունը, որ գերմաներենից թարգմանել եմ առաջին անգամ հայ գրքի տպագրության 500-ամյա այս հիմնական համաշխարհային հանդիսության առթիվ, որի պատվին Երեւանը հռչակվեց **գրքի տպագրության մայրաքաղաք**: Գուտենբերգին ծնված այս եզակի բանաստեղծությունը Լենստի տպագրել է առաջին անգամ 1835 թ.՝ իր մտերիմ ընկեր Ռայնբերգի Շտուտգարտում հրատարակած «Շիլլերյան ալբոմ»-ում, որը նվիրված էր մեծ բանաստեղծ Ֆրիդրիխ Շիլլերի մահվան 30-ամյա տարելիցին: Թե՛ն ծանոթագրություններում էլ կնշված, բայց Յ. Գուտենբերգի կենսագրության ուսումնասիրությունից պարզեցի, որ բանաստեղծությունը Լենստի հիացել է Գուտենբերգի գյուտի 400-ամյա տարելիցի առթիվ: Ահա իմ թարգմանությունը:

*«Երկրի կայրով ստրում է պաղ հողմ,
Նսես տարածում է, գիշեր ամեն կողմ,
Բայց դեռ մոլեգնում է մարդկության,
Հիս կորի՛ն՝ հանուն ազատության,
Լույսի, իրավունքի համար.
Ծակալոր են իրար դեմ համառ
Եվ կոտորում են իրար կրկին -
Եւ բաշխում են անա երկու կողմի գործին
Չեղբեր ու զրահներ անհաշիվ՝*

*Թող զարկվեն, դառնան դժոխքի բաժին,
Միայն այս քառսից խառնակիթոր
Մարդկությունը գտնի գեթ մի ժամ
անորոր»:*

*Այսպես խորից հանձնարի ոգին՝
Մարդկության առաջնորդը մեծ,
Երբ շնորհ տվեց Գուտենբերգին
Ու նրա ճակատը շոյեց:*

Ինչո՞ւ է այսպես զայրացած ավստրիացի ռոմանտիկ բանաստեղծը: Մարդկության առաջնորդի ուղին անցնում է ընդհատվում էր շարունակաբար արյունալի հանգրվաններով, հարյուրամյակներ տեւած խաժամով հորդաների արտագաղթեր, սեւ ու սպիտակ ոչխարների անվերջանալի հոտեր, որոնք իրենց իսկ ամայացրած անապատներին դուրս հորդացին դեպի առաջավոր Ասիայի եւ Եվրոպայի առատ խոտածածկույթները եւ արածելով՝ նվաճեցին այլ ժողովուրդների պատմական հայրենիքներ, տասնամյակներ տեւած խաչակրաց արշավանքներ, յոթ-նամյա ու երեսնամյա պատերազմներ Եվրոպայում, կարմիր ու սպիտակ վարդերի պատերազմ Անգլիայում:

Հույս կար, որ Յոհան Գուտենբերգի հանձնարել գյուտը՝ չիրքել ու գրականության անսահմանափակ բազմացնելու եւ տարածելու հրաշքը, քաղաքակրթելու է մարդկությունը եւ մարդկային բազմությունների կոչվել ռազմի դաշտերից փոխադրելու է թղթի անձայրաբեր սպիտակ դաշտերի վրա եւ դրանով իսկ լիցքաթափելու վայրագ արյունահեղության մարդկային եռանդը, քանզի ազատության լույսի եւ իրավունքի պատերազմն ընդունվում էր քաղաքակիրթ պայքար մղելու ձեռք՝ բանավեճ, հայացքների ու գաղափարների ընդդիմակայություն եւ փոխանակում: Բայց Յ. Գուտենբերգի գյուտից՝ այդ մտավոր գեղեցիկ, հավասարաբան օգտվելու էին նաեւ մութ ուժերը՝ լույսի մասին ճամարտակողներ: Գիրքը եւ տպագիր միջոցները՝ մամուլն ու լրագրությունը, աներեւակայելի նպաստեցին մարդկության զարգացմանը, որ ընթանում է նաեւ ջրհածից պոթեկուններով: Միջնադարյան տիտանների նման նորագույն ժամանակներում խարույկ բարձրագույն կամ գրքերը՝ որպես «քաղաքակրթության» առաջամարտիկներ, ուրեմն եւ՝ նախապես՝ 1934-35 թթ. Գերմանիայում՝ ֆաշիզմի տիրապետության համատարած խավաքում, այս ու այնտեղ կենտրոնում էին կրակներ. դա Հայկոյին Հայկեի գրքերն էին այրում խարույկի վրա, իսկ լույս ժամանակ խորհրդային Հայաստանում այրում էին Չարեցի Չարեցի «Գիրք ճանապարհի»-ն:

*Լուսավորում է աշխարհը կարծես,
հավարն էլ ոնց որ շատ չի՝ թանձրանում,*

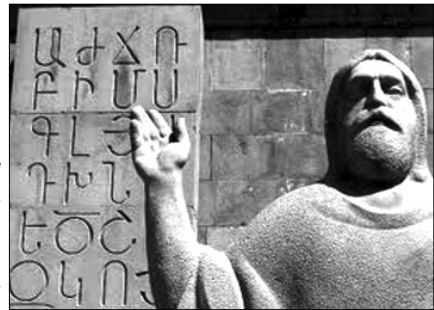
*Երբ միջնադարյան
տիտանների պես
Գրքերն են արդեն
խարույկ բարձրանում:*

Եվ սակայն՝ վերջի վերջո հենց այս ամենից ձեռքազատվելու համար եղավ Յոհան Գուտենբերգի հանձնարել գյուտը:

Յոհան Գուտենբերգը (լրիվ անունն է՝ Johannes Gensfleisch zum Gutenberg) ծնվել է 1394 եւ 1399 թվերի միջեւ, ենթադրաբար՝ Մայնց քաղաքում, վախճանվել 3.02.1468 թվականին Մայնցում: Գուտենբերգը պատկանում էր Մայնցի պատրիկներից մեկի՝ Գենսֆլայշ (ազգի միս) կոչված ընտանիքին: Մայնցում պատրիկյան տոհմերի դեմ համբարությունների տարած հաղթանակից հետո նա փոխադրվեց Շտրասբուրգ, որտեղ տնտեսական ապրանքների զարգացող արտադրության եւ նրանց պիտանքների բազմացման, ինչպես եւ գիտության առաջնորդի վերաբերյալ տեղեկատվության տարածման անհրաժեշտությունը նրան մղեց տեղեկատվության ձեռքի արձագանքման, այն է՝ տպագրության գյուտի գաղափարին: 1436 թվականից սկսած, ոսկերիչ վարպետների մոտ ձուլման գաղտնիքների հմտնալով, ոսկերչական գործիքների եւ ձուլման նուրբ կաղապարների պատրաստման գործում ձեռք բերած փորձառությունը սրամիտ կերպով գործի դնելով՝ նա ստեղծեց ձեռքի ձուլման գործիք՝ ցանկացած քանակի լատիներեն համալսարանի տպատառեր ձուլելու համար: Իսկ 1444 թվին՝ Մայնց վերադառնալուց հետո, հորինեց համալսարանի շարժական տպատառերով շարվածքը բազմացնելու մասվիչ-հաստը, որն աշխատում էր աշ ու ձախ թեթյալ սեղմիչ կոթառի օգնությամբ, իսկ այդ գաղափարը Գուտենբերգը փոխառել էր խաղողից հյութ քամող սարքից: Այսպես նա ստեղծեց առաջին տպագրական հաստոցը եւ ստացավ տպագրության համար անհրաժեշտ սեւ երկր, որով էլ սկսեց տպագրության գործը: Իր գյուտով, տեխնիկական մտքի իր մոնոթոն Գուտենբերգը հիմք դրեց տպագրական հեղափոխությանը Եվրոպայում, որը քաղաքակրթության զարգացման առաջնորդում կատարյալ հեղափոխության էր հավասար:

Առաջին փոքր ծավալի տպագրություններից էին «Վերջին դատաստանը» եւ «Ալաշխարության նամակները»: Ուշադրություն է արժանի Գուտենբերգի հրատարակած «Թուրքական օրացույցը», որն այդպես է կոչվում սոսկ նրա համար, որ դրա 12 ամիսների թերթերին Աստուծոց խնդրվում էր քրիստոնեությունը եւ Եվրոպան փրկել 1453 թվին Կոստանդնուպոլիսից:

սը նվաճած Մահմուդ Բ սուլթանի թուրք լուգավներից: 1450 թվին, վաճառական Յոհան Ֆուստի տրամադրած վարկով, Գուտենբերգը իրագործեց իր հոյակապ գլուխգործոցը՝ 42 տողանոց իր խոյակապ Սուրբ Գրքի տպագրությունը, որն ավարտեց 1455 թվին եւ իր շքեղության շնորհիվ հետագայում կոչվեց «Գուտենբերգի Բիբլիա»: Այնուհետեւ ձեռնարկեց Մարկոմարանի նախապատրաստումը:

Տեսնելով ձեռնարկած գործի փայլուն հաջողությունը՝ վաճառական Ֆուստը, ուր սկզբում համաձայնել էր հավասարի իրավունքով մասնակցել այդ գործին, իր ներդրած գումարը շուտափույթ եւ ստանալով պահանջով, դատական գործ հարուցեց գյուտարարի դեմ եւ արդյունքում տեր դարձավ ոչ միայն տպագրական գործին, այլեւ Յ. Գուտենբերգի ամբողջ ունեցվածքը, տպագրական հաստոցը, Անավաճաշիչ օրինակները, նույնիսկ նախաձեռնած Մարկոմարաից անցան վաճառական թվին, ով իր փետա Շյոֆֆերի հետ 1457 թվին շարունակեց տպագրության գործը, իսկ Յ. Գուտենբերգը մինչեւ իր կյանքի վերջը (1468 թ.) փաստորեն անմասն մնաց իր ստեղծած գյուտի բարիքներից:

Գուտենբերգի Բիբլիան, ինչպես եւ Մայնցի Մարկոմարաիցը համարվում են տպագրական արվեստի բարձրագույն նմուշներ: Ուկան Երեւանցու համար, 1666 թվին Աստուրյանում հայերեն պատկերազարդ Աստվածաշունչը հրատարակվեց, անշուշտ, ոգեշնչման եւ ընթերցանական կատարյալ օրինակ պետք է ծառայել Գուտենբերգի Բիբլիան: Վերջինիս 46 օրինակները ներկայումս խիստ հաշվառման մեջ են գտնվում Գերմանիայում՝ ոչ միայն ինի գրքերի պետական պահուստներում, այլեւ անհատ զբոսաշրջների հավաքածուներում: Սա ընթերցանական արժանի կարեւոր միջոցառում պետք է լինի նաեւ մեզ անհամար նկատի առնելով, թե մենք ինչպիսի անհիմունական ենք վերաբերվում այնպիսի բարձրարժեք տպագրական օրինակներին, ինչպիսին է Ուկան Երեւանցու պատկերազարդ հայկական հնագույն տպագիր Աստվածաշունչ մատյանը, որի եզակի օրինակները մասնավոր հավաքածուներում որեւէ հաշվառման չեն ենթարկվում՝ ի տարբերություն Գուտենբերգի Բիբլիայի:

*Շարունակելի
Արթուր ՄՈՒՐԵՅԱՆ
Բանասիրական գիտ. դոկտոր*

Բլավադ ԼՈՒԻՍ

Սկիզբը՝ էջ 4

Նրա ստոր նպատակը ջրից դուրս գալն է. արարածները Նրա հետ մեկը պիտի դառնան, բայց, միեւնույն է, վերջնեն ինքնությունը. պարզապես նրանց ջնջելը կամ միաձուլելը ձեռք չի տալիս... Նա միայն սկզբում է մի փոքր ճնշում գործադրում, նրանց զգալ տալիս իր ներկայության հետ հաղորդակցությունը, որը, նրանց թույլ լինելուն, մեծ է թվում նրանց, զացմունքային քաղցրությամբ եւ փորձության դյուրին հաղթահարմամբ, սակայն երբեք թույլ չի տալիս, որ այս վիճակը երկար ձգվի... Վաղ թե ուշ Նա հետ է քաշվում, եթե ոչ իրապես, ապա գոնե նրանց գիտակցական փորձառությունից՝ վերացնելով այդ բոլոր օգնություններն ու խթանները... Նա թողնում է, որ արարածն ինքը կանգնի ոտքի՝ միայն սեփական կամքով կատարելու

ԽԱՌՆԱԿՉԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

Նվիրվում է Ջ. Թոլկինին (անգլիացի գրող, բանաստեղծ, բանասեր)

այն պարտականությունները, որոնք զուգվել են ամեն հաճույքից... Ահա այսպիսի անկումային շրջաններում է, որ, շատ աղքատ, քան վերջերների շրջաններում, արարածն աճում է՝ վերածվելու Նրա ուզած տեսակին... Այդ պատճառով էլ չորության հոգեվիճակում մատուցված աղողներն են, որ Նրան ամենից շատ են գոհացրել... Մենք կարող ենք մեր կողմը քաշել մեր ինամարկային՝ շարունակ փորձության ենթարկելով, որովհետեւ մենք նրանց միայն սեղանի համար ենք նախապատրաստում, եւ որքան ավելի ենք նրանց կամքին տիրում, այնքան լավ, իսկ Նա չի կարող «փորձել» նրանց՝ առաջնության մղելու համար, ինչպես մենք ենք անում՝ մեղքի մղելով... Նա ցանկանում է, որ նրանք սովորեն քայլել, ուստի

պետք է իր ձեռքը թողնի... Եվ եթե իսկապես քայլելու կամք ունեն, Նրան գոհացնում են անգամ սայթաքումները... Մի՛ խաբվիր, Օշի՛նդ... Մեր գործը երբեք ավելի վտանգված չի լինում, քան երբ մարդը, այլեւս չցանկանալով, բայց նպատակարարվելով կատարել մեր թշնամու կամքը, նայում է շուրջը՝ մի տիեզերքի, որից Նրա ամեն հեռեք անհետացած է թվում, հարցնում, թե ինչու է ինքը լավ, սակայն շարունակում հնազանդել... Բայց ինչպե՞ս անկումները մեզ համար են հնարավորություններ եւ տեղեփում... Հաջորդ շաբաթ եւ քեզ որոշ հանգամանք կանեն, թե ինչպես գործածես դրանք...

*Են սիրառատ քերի՝
ԿԱՌՆԱԿՉ
Անգլերենից թարգմանությունը՝ Մ. Ս. Ի*

ԽԱՉԱՏՈՐ ԱՐՈՎՅԱՆ. ԿՅԱՆՔԻ ԵՐԵՔ ՇՐՋԱՆ, ԵՐԵՔ ՄԻՋԱՎԱՅՐ

Անփոխարինելի է այն մեծ դերը, որ հապատոր Արովյանն ունեցել է մեր ժողովրդի մտավոր, մշակութային, գրական ու քաղաքական կյանքի առաջընթացի գործում: Նրա այդ բեղուն գործունեությունը ծավալվել է աշխարհագրական ու մշակութային տարբեր միջավայրերում, քաղաքակրթական ու տնտեսական երեք բոլորովին այլազան պայմաններում:

Դրանք Եջմիածինն ու Երեսանն էին՝ ժամանակի համար բնորոշ կրոնական հավատալիքներով ու կյանքի հետամուտ-ցությամբ, Թիֆլիսն էր՝ իր շատ թե չէ՝ աշխարհիկ ընդգրկումներով ու համակրվապես մշակույթի նոր ստեղծվող օջախներով, եւ «Դոդապաղ»՝ իր եվրոպական նկարագրով, ռուսական տիրապետության ներկայությամբ ու առաջադեմ կրթական կենտրոնով:

Որպես իր կյանքի գերխնդիր ունենալով Ֆայաստան աշխարհի քաղաքական ու ազգային ազատագրումն ու մշակութա-նամակդրչական առաջընթացը՝ Արովյանի այդ ամենն իրականացնելու ուղին ի վերջո հանգեցնում էր Ռուսաստան-Եվրոպա ուղեգծին՝ ջանալով այդ ճանապարհով ու նրանց օգնությամբ հասնել իր ուխտի կատարմանը:

19-րդ դարի սկզբում Ֆայաստանը շարունակում էր հեծել պարսկա-թուրքական լծի ներքո: Թե՛ն 1804-ից սկսած Արեւելահայաստանի որոշ հողակտորներ՝ Փամբակի, Շիրակի շրջանները՝ Գյումրիի բերդով, արդեն նվաճվել էին ցարական բանակի կողմից, սակայն միջնադարից ձգվող խավարը շարունակվում էր կյանքի բոլոր ապարդեղներում՝ տեղ չբռնելով ո՛ր տնտեսական, ո՛ր մշակութային ու ո՛ր էլ կրթական զարգացումների համար:

Ինչպես հապատուրը Զանաքեռից (*Զանաքեռն այդ ժամանակ թե՛ն ուներ Երկու հողակապ եկեղեցի, սակայն բաղկա-ծում էր ընդամենը 55 ծիսից*) հայտնվել էր Եջմիածին վանքում՝ իր անհայտ համար բարեպաշտ ծնողների կամքը՝ դարա-տանն ուսանել եւ դառնալ կրոնավոր: Սակայն մի կողմից քննքին տաղանդն ու «գորավոր հիշողությունը», մյուս կողմից

մեծ աշխարհի հետ շփվելու բուռն ձգտումը պատահի հապատուրին մղում են կյանքի նոր որակների որոնման: Եջմիածնում կարողանում է իր նախնական կրթությունը՝ 1823-ին Արովյանը Չաղպատում Անտոն արք. Մուղնեցու մոտ ծանայության է անցնում փոքրավորի պաշտոնով: Ուսման անհաջ տեղը եւ իր սիրելի հովանավորի՝ Մուղնեցու միջնորդությունը հնարավորություն են ընձեռում նույն թվականին մեկնել Տիֆլիս (Թիֆլիս) եւ սովորել տեղի վանական դպրոցում, ուր վարձապետներն իրենց աշակերտներին ավելի շատ պատմեցին էին տալիս, քան՝ գիտելիք: 1924-ին Արովյանն ընդունվում է Թիֆլիսի նորաբաց Ներսիսյան դպրոցը: Արովյանի համար սկսվում է կյանքի մի նոր շրջան՝ լի ծանոթ ու անծանոթ կյանքի շրջադարձերով ու փորձություններով:

Վրաստանը, 19-րդ դարասկզբին կորցնելով պետականությունը, մտել էր իր պատմության շրջադարձային մի շրջան, որտեղ կողք կողք էին ազգային ավանդական հարաբերություններն ու 1801-ից ռուսական տիրապետության հարուցած ազգամիջյան բարդ խնդիրները: Արովյանի ապրած շրջանում Տիֆլիսի առանձնահատկություններից մեկն այն էր, որ կյանքը գնալով քաղաքային քնույթ էր ստանում, մի բան, որ դեռ Ֆայաստանում չկար: 1841-ին գրված «Անարկ Թիֆլիսում ապրող հայերի կյանքի եւ հատկապես նրանց հարսանեկան տվորությունների մասին...» գործում Արովյանը հիշատակում է քաղաքակրթական այն փոփոխությունների մասին, որոնք կատարվում էին այդ տարիների Թիֆլիսում. նոր շենքեր ու փողոցներ, որոնք «ես չեմ մտնում եվրոպական տներին» (*տե՛ս Կ. Արովյան, Երկեր, Երեսան, 1984, էջ 600*): Եվրո-ասիական կենցաղով ապրող բարոյքը քնակչության բուռն աճ էր ապրում: Այն գնալով ծավալվում էր Զուռ գետի աջ ու ձախ փեղին: Ֆայաստանի թաղերից էին՝ Մեղա-սը, Չավաքարը, Սողոկը, Տափիթաղը եւ այլն: Զաղաքի առաջադիմության ու ընդարձակմանը նպաստում էր պարսկական լծի տակ գտնվող հայկական շրջաններից

քնակչության հոծ զանգվածների գաղթը Տիֆլիս, ինչպես նաեւ դեռեւս Բագրատու-կյաց թագավորության անկման հետեւան-քով հայկական քնակավայրերը վրացա-կան ենթակայության տակ անցնելու իրո-դությունը, ու որպես այդ ամենի արդյունք, գրական, մշակութային ու կրթական կյանքի ծաղկումը: 19-րդ դարի 30-40-ական թվականներին տարբեր ազգերից կազմված քնակչության թիվը Թիֆլիսում անցնում է 40 հազարից: Թիֆլիսաբնակ համայնքներն ունեին իրենց եկեղեցիները, որոնցից հայկական էին 8-ը: Զաղաքում գործել են շաքարի եւ մետաքսի գործա-րանները, գիմնազիան, գավառական դպ-րոցը, արքիեպիսկոպի պանսիոնը, ռուսական եւ հայկական հոգեւոր սեմինարիաները, ծխական դպրոցները, որոնց շատ ուսու-ցիչներ, Արովյանի վկայությամբ, իրենց «կարիք ունեին սկզբնական կրթության»: Անդրկովկասի «մայրաքաղաքը», որ ուներ շեշտված հայկական քնույթ, թե՛ն ապրում էր համընթախ կյանքով ու մեծի մասի խո-տում վրացերենով, սակայն սկսած հա-զուստից, վերջապահում ունեւիքով՝ խա-յտաբերել էր, մանավանդ հավատքով ու քաղաքական կողմնորոշմամբ: Զաղաքի մշակութային կյանքը հիմնականում առաջնորդվում էր մեջլիսներով, խրախ-ճանքներին ու բեֆերին ուղեկցող նվագ-ներին ու երգերով:

Ուրեմն պատահական չէր, որ այդ ժա-մանակվա Վիրահայոց թեմի առաջնորդ Ներսես Աշտարակեցին Ներսիսյան դպրո-ցը հիմնեց հենց Թիֆլիսում՝ Նպատակ ու-նենալով ավելի բարձր կրթություն ստա-նալու հնարավորություն տալ ինչպես Վրաստանում քնակվող, այնպես էլ նրա-կից դուրս ապրող հայերին, պատրաստե-լու ուսուցիչներ, գրագետ կրոնավորներ ու քաղաքացիներ: Նշենք, որ այդ շրջանում նման մակարդակի դպրոց չուներ քաղաքի ուրիշ ոչ մի համայնք: Թե՛ Վրաստանում, թե՛ Ֆայաստանում գործող ազգային կր-թական օջախներում, պատկերավոր ա-սած, «հոկված քարե դար» էր, եւ աշա-կերտները իմնականում գրում էին հարթ գլաքարերի վրա:

Արովյանի ուսանելու տարիների Ներ-սիսյան դպրոցում սովորում էր 70-80 աշա-կերտ: Նախատեսվում էր նրանց թիվը հե-տագայում հասցնել 800-ի: Ներսիսյան դպրոցի առաջին ավարտական քննու-թյունները կայացան 1826-ին: Շրջանա-վարտների մեջ էր նաեւ Արովյանը, ում մեջ արդեն վերջնականապես սարմավորվել էր Ռուսաստանի օգնությամբ Ֆայաս-տանն ազատագրելու գաղափարը:

Դեպի Կովկաս ռուսական մուտքը մեզ՝ հայերիս համար նպաստավոր էր այնքա-նով, որ ձեւավորվող կայսրությունը սաի-մանակից էր դառնում մուսուլմանական հարեւաններ ունեցող Ֆայաստանին, ինչը հեռահար կերպով կնպաստեր երկրի ինք-նուրույնության ու պետականության վե-րականգնմանը, մանավանդ որ ռուսական նվաճումները կանգ չէին առնելու եւ նպա-տակ ունեին հասնելու մինչեւ Միջերկրա-կանի ավերը. ռազմական քարտեզներում անգամ նշվում էին թուրքական մայրաքա-ղաքի՝ Կոստանդնուպոլսի ռուսական ան-վանումը՝ Ցարգրադ: Ռուսական նման քա-ղաքականությունը յուրովի պատասխան էր նաեւ այն կերտումներին, որոնք վա-րում էին պարսկական ու թուրքական իշ-խատությունները, ինչպես գրում է Արո-վյանն իր վեպում. «Էս կողմիցը՝ Աքաս Միրզեն, եւ կողմիցը՝ Ֆասան խանը քան-դելով, ավերելով եկեղ հասել էին, որ գևան Պետերբուրգ» (էջ 222):

Շարունակությունը՝ էջ 8

Խաչքարի բացման արարողություն Դանիայի Գյուլինեգ գյուղաքաղաքում

Ապրիլի 26-ին Դանիայի Գյու-լինեգ գյուղաքաղաքում, Ֆայոց ցե-ղասպանության 99-րդ տարեկիցի փոքոցառուների շրջանակում, ի հիշատակ դանիացի մարդասեր եւ հայասեր Կարեն Յեփեփե՝ տեղի ունեցավ խաչքարի բացման արա-րողություն եւ հոգեհանգիստ՝ Կենտրոնական եվրոպայի եւ Սկանդինավիայի երկրների հայրա-պետական պատվիրակի պաշտո-նակատար Տիրան վրո. Պետրոսյա-նի հանդիսապետությամբ եւ Սկան-դինավիայի հոգեւոր հովիվ չեղիշ վրո. Ավետիսյանի մասնակցու-թյամբ:

Խաչքարը տեղադրվեց 33 Ար-մավիրի մարգաթե Աշտո Ղահրա-մանյանի անձնական նախաձեռ-նությամբ եւ քարերարության, որի տեղափոխման աշխատանքներին մասնակցել են Դանիայում 33 ար-տավարդ եւ լիազոր դեսպան Յրա-յա Աղաջանյանը, Գյուլինեգի տե-ղական արխիվը, «Դան-Արմեն» հայ-դանիական առողջաջան եւ Ֆայաստանում գործող «Յանս Զրիստիան Կոֆոլե» բարեգործա-կան հիմնադրամը: Խաչքարի ինդի-նական եւ քանդակագործ Մուրեն Լու-սիկյանը:

Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակի խաչքար Թբիլիսիում

Ապրիլի 21-ին Թբիլիսիի Ար Եջմիածին ե-կեղեցու բակում տեղի ունեցավ Ֆայոց ցե-ղասպանության զոհերի հիշատակին նվիր-ված առաջին խաչքարի օծման հանդիսա-րարողությունը: Խաչքարի տեղադրումը նախաձեռնել էր Վիրահայոց թեմը՝ պետե-րադարձակ Յրայա Պողոսյանի բարերա-րությամբ: Խաչքարը 3ին Ցուրայում արդե-բանցիների կողմից դնչացված խաչքաղե-րից մեկի նմանորինակն է (վարպետ՝ Վա-րազդատ Յամբարձումյան):

Խաչքարի օծման հանդիսավոր արարո-ղությանը ներկա էին Վրաստանում 33 ար-տավարդ եւ լիազոր դեսպան Դովհանես Մանուկյանը, Վրաստանի խորհրդարանի պատգամավոր Ռուսան Պողոսյանը, Աջա-րիայում, Գուրիայում եւ Իսերեթիայում գլ-խավոր հյուպատոս Արամ Գրիգորյանը, Թբիլիսիի Պետրոս Արամյանի անվան հայ-պետդամայի թատրոնի գեղարվեստական

դեկավար Արմեն Բայանդուրյանը, Անդրկով-կասում Լատինա կաթոլիկական թեմի ա-ռաջնորդ Ցուգեպպե Եպս Պազուտոն, Վրաստանում Ավետարանական-մկրտական Եկեղեցու արքեպիսկոպոս Մախիազ Սոնուր-լաշվիլին, Վրաստանում Ավետարանական-յութերական Եկեղեցու առաջնորդ Դանս-Յոսիհիմ Կիրելենը, 33 Սփյուռքի նախարա-րության Կովկասյան վարչության տնօրեն Տարոն Շաղուրյանը, հյուրեր Սամցխե-Ջա-վախիցի, Զվենդ-Ջարթլիցի, Աջարիայի Ինք-նավար 3անրապետությունից, Ֆայաստանի 3անրապետության տարբեր տարածաշր-ջաններից, Ռուսաստանի Դաշնությունից: Խաչքարի օծման հանդիսավոր արարողու-թյանը ներկա էր բարերար Յրայա Պողոսյա-նը՝ ընտանիքի եւ բարեկամների հետ:

Վիրահայոց թեմի առաջնորդ Վազգեն Եպս Միրզախանյանի հանդիսապետու-թյամբ Սամցխե-Ջավախիցի եւ Ծակայի ընդ-

Վիրահայ համայնքը նշեց հայոց Մեծ եղեռնի 99-րդ տարեկիցը

2014 թվականի ապրիլի 24-ին Վիրահա-յոց թեմի Ար Եջմիածին եկեղեցում Վազգեն Եպս Միրզախանյանի հանդիսապետու-թյամբ մատուցվեց Պատարագ, որին ներկա էին Վրաստանում 33 արտակարգ եւ լիազոր դեսպան Դովհանես Մանուկյանը, Վրաս-տանի խորհրդարանի պատգամավոր Ռուս-յան Պողոսյանը, համայնքային կառույցների ղեկավարներ եւ հոծ բազմություն: Պատա-րագից հետո ժողովուրդը հավաքվեց եկեղե-ցու բակում տեղադրված խաչքարի մոտ, որ-

տեղ Վիրահայոց թեմի առաջնորդի եւ հոգե-վոր դասի մասնակցությամբ կատարվեց հո-գեհանգիստյան կարգ:

Այնուհետեւ ժողովուրդը բողոքի պա-ստոններով, 33 եւ Վրաստանի պետական ու համայնքային որոշներով շարժվեց դեպի Թբիլիսիում Ռուրքիայի 3անրապետության դեսպանություն, որտեղ կազմակերպվեց բո-ղոքի խաղաղ ակցիա: Խաղաղ հանրահավա-քին մասնակցություն ինչպես Թբիլիսիի հայկա-կան կազմակերպություններ, այնպես էլ Թբի-

լիսիի այլ համայնքների Ներկայացուցիչներ: Բողոքի ակցիան դարձավ դատապարտման, ճանաչման եւ հատուցման ոգեկոչում:

Ի դեպ, ապրիլի 22-ին Ասպինձայի շրջա-նի Դամպա գյուղում, ապրիլի 23-ին Նինո-միխայելում եւ տեղի ունեցավ հայոց Մեծ ե-ղեռնի զոհերի հիշատակին նվիրված խաչ-քարերի բացում:

Լրատվական կյուբեր՝
ՄԱՐԻ ԱՌՈՒ ՄՈՐԻԶ ԷՍՄԻՆՍԻ
ՏԵԼԵԿԱՏԱԿԱՆ ԶԱՄԱՎԱՐԳԻ

